

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

Навчально-науковий центр "Інститут біології та медицини"

Кафедра біофізики та медичної інформатики

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

БІОІНФОРМАТИКА

для студентів

галузь знань	09 "Біологія"
спеціальність	091 "Біологія"
освітній рівень	магістр
освітня програма	Біологія
вид дисципліни	обов'язкова

Форма навчання	заочна
Навчальний рік	2020/2021
Семестр	1
Кількість кредитів ECTS	3
Мова викладання, навчання та оцінювання	українська
Форма заключного контролю	залік

Викладач: к.ф.-м.н., доц. Оглобля О.В.

Пролонговано: на 20__/20__ н.р. _____ (_____) «__» 20__ р.
(підпис, ПІБ, дата)

на 20__/20__ н.р. _____ (_____) «__» 20__ р.
(підпис, ПІБ, дата)

КИЇВ – 2020

Розробник: к.ф.-м.н., доц. Оглобля О.В., доцент кафедри біофізики та медичної інформатики

ЗАТВЕРДЖЕНО

Зав. кафедри біофізики та медичної інформатики

_____ (Жолос О.В.)
(підпис)

Протокол №23 від «25» травня 2020 р.

Схвалено науково-методичною комісією
ННЦ «Інститут біології та медицини»
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Протокол №4 від «18» червня 2020 року

Голова науково-методичної комісії (Скрипник Н.В.)

«18» 06 2020 року

1. Мета дисципліни – ознайомити студентів із біоінформатичними методами аналізу, наявними базами біологічних даних та сучасними інформаційними технологіями в біологічних дослідженнях, а також познайомити студентів з біоінформатичними інструментами пошуку, зі шляхами представлення та аналізу біологічної інформації.

2. Попередні вимоги до опанування або вибору навчальної дисципліни:

1. Успішне опанування курсів "Фізика", "Біохімія", "Молекулярна біологія", "Біофізика".
2. Знати: математичний аналіз, інформатику, молекулярну біологію, генетику та біофізику.
3. Вміння самостійно застосовувати знання з біофізики та ін. дисциплін, використовувати комп'ютер, працювати з науковою літературою.

3. Анотація навчальної дисципліни:

Курс присвячено принципам біоінформатичного аналізу та ознайомленню з наявним інструментарієм для його проведення. Розглядаються основні бази даних біологічної інформації та інструменти для біоінформатичного аналізу. Висвітлюються підходи до пошуку, гомологічного вирівнювання та аналізу нуклеотидних і амінокислотних послідовностей, принципи філогенетичного аналізу, принципи передбачення просторових структур білків та РНК; принципи моделювання молекулярної динаміки.

4. Завдання (навчальні цілі):

- сформулювати уявлення про підходи до аналізу нуклеотидних та амінокислотних послідовностей;
- Ознайомити студентів з перевагами та обмеженнями біоінформатичного аналізу;
- сформулювати уявлення про основи молекулярної філогенії та структурного аналізу біополімерів.

Згідно з вимогами Стандарту вищої освіти України (другий (магістерський) рівень вищої освіти (восьмий рівень НРК України), галузь знань 09 «Біологія», спеціальність 091 «Біологія») дисципліна забезпечує набуття студентами таких *компетентностей*:

інтегральної:

Здатність розв'язувати складні задачі і проблеми в галузі біології при здійсненні професійної діяльності або у процесі навчання, що передбачає проведення досліджень та/або здійснення інновацій та характеризується невизначеністю умов і вимог.

загальних:

ЗК01. Здатність працювати у міжнародному контексті.

ЗК02. Здатність використовувати інформаційні та комунікаційні технології.

ЗК04. Здатність діяти на основі етичних міркувань (мотивів).

ЗК06. Здатність проведення досліджень на відповідному рівні.

спеціальних (фахових, предметних):

СК01. Здатність користуватися новітніми досягненнями біології, необхідними для професійної, дослідницької та/або інноваційної діяльності.

СК03. Здатність користуватися сучасними інформаційними технологіями та аналізувати інформацію в галузі біології і на межі предметних галузей.

СК04. Здатність аналізувати і узагальнювати результати досліджень різних рівнів організації живого, біологічних явищ і процесів.

СК05. Здатність планувати і виконувати експериментальні роботи з використанням сучасних методів та обладнання.

СК08. Здатність презентувати та обговорювати результати наукових і прикладних досліджень, готувати наукові публікації, брати участь у наукових конференціях та інших заходах.

СК09. Здатність застосовувати законодавство про авторське право для потреб практичної діяльності.

СК10. Здатність використовувати результати наукового пошуку в практичній діяльності

СК 12. Здатність адекватно застосовувати існуючі та розробляти нові методи розв'язання науково-теоретичних та прикладних задач біології.

5. Результати навчання за дисципліною:

Результат навчання (1. знати; 2. вміти; 3. комунікація; 4. автономність та відповідальність)		Форми (та/або методи і технології) викладання і навчання	Методи оцінювання та пороговий критерій оцінювання (за необхідності)	Відсоток у підсумковій оцінці з дисципліни
Код	Результат навчання			
Знати				
1.1	Принципи використання баз даних біологічної інформації, аналізу нуклеотидних і амінокислотних послідовностей, філогенетичного аналізу.	Лекції, практичні роботи	Модульна контрольна робота, звіти по практичним роботам	40
1.2	Принципи структурного аналізу біополімерів, їх структурної класифікації та передбачення їхніх просторових структур.	Лекції, самостійна робота	Дистанційна модульна контрольна робота, звіт по самостійній роботі	40
Вміти				
2.1	Проводити пошук у базах даних, вирівнювати нуклеотидні та амінокислотні послідовності, проводити філогенетичний аналіз.	Самостійна робота	Звіт по самостійній роботі	5
2.2	Проводити структурний аналіз біополімерів та передбачувати їхню просторову структуру.	Самостійна робота	Звіт по самостійній роботі	5
Комунікація				
3.1	Представляти результати наукового пошуку у формі доповідей з використанням сучасних технологій, коректно вести дискусію.	Самостійна робота	Звіт по самостійній роботі	5
Автономність та відповідальність				
4.1	Самостійно вивчати наукову літературу та обирати методи вирішення певної дослідницької задачі.	Самостійна робота	Звіт по самостійній, роботі	5

6. Співвідношення результатів навчання дисципліни із програмними результатами навчання

Результати навчання дисципліни	1.1	1.2	2.1	2.2	3.1	4.1
Програмні результати навчання						
ПР2. Використовувати бібліотеки, інформаційні бази даних, інтернет ресурси для пошуку необхідної інформації.	+	+	+	+		
ПР10. Представляти результати наукової роботи письмово (у вигляді звіту, наукових публікацій тощо) та усно (у формі доповідей та захисту звіту) з використанням сучасних технологій, аргументувати свою позицію в науковій дискусії.					+	
ПР11. Проводити статистичну обробку, аналіз та узагальнення отриманих експериментальних даних із використанням програмних засобів та сучасних інформаційних технологій.					+	
ПР14. Дотримуватись норм академічної доброчесності під час навчання та провадження наукової діяльності, знати основні правові норми щодо захисту інтелектуальної власності.					+	
ПР15. Уміти самостійно планувати і виконувати інноваційне завдання та формулювати висновки за його результатами.			+	+		
ПР19. Вирішувати науково-теоретичні, науково-дослідні та прикладні задачі біології відповідними методами.	+	+				+

7. Схема формування оцінки

7.1 Форми оцінювання студентів:

- семестрове оцінювання:

1. Модульна контрольна робота 1 (проводиться дистанційно):

РН 1.1 – 40 балів/20 балів

2. Модульна контрольна робота 2(проводиться дистанційно):: РН 1.2 – 40 балів/20 балів

3. Звіти по Практичним та самостійним роботам: РН 2.1, 2.2, 3.1, 4.1 – 20 балів/10 балів

- підсумкове оцінювання: у формі заліку

Підсумкова оцінка за залік виставляється як сума усіх форм семестрового контролю. Позитивну оцінку (зараховано) студент отримує за умови успішного виконання практичних робіт, а також написання модульних контрольних робіт Перескладання семестрового контролю з метою покращення позитивної оцінки не допускається.

7.2 Організація оцінювання:

Проміжне тестування та оцінювання практичних та самостійних робіт проводиться протягом семеструдистанційно.

Модульні контрольні роботи 1 проводиться дистанційно, і модульна контрольна робота 2 проводяться після завершення вивчення матеріалу лекцій розділу 2з відповідних розділів.

7.3 Шкала відповідності оцінок

Зараховано / Passed	60-100
Не зараховано / Fail	0-59

8. Структура навчальної дисципліни

Тематичний план занять

№ п/п	Номер і назва теми	Кількість годин		
		лекції	практичні	Самостійна робота
Розділ 1: Основи біоінформатичного аналізу				
Лекції:				
1	Основні бази даних біологічної інформації	0.5		
2	Філогенетичний аналіз	0.5		
Практичні роботи:				
3	Знайомство з базами даних і найбільш вживаними біоінформатичними інструментами		2	
Самостійна робота:				
4	Пошук функціональних елементів у нуклеотидних і амінокислотних послідовностях			10
5	Передбачення просторових структур білків і РНК			10
6	Комплексний біоінформатичний аналіз гена та його білкового продукту			22
Розділ 2: Застосування комп'ютерних технологій в сучасних біологічних дослідженнях				
Лекції:				
7	Молекулярне моделювання та його застосування	0.5		
8	Використання програми RasMol та VMD для складання графічних представлень частини молекул, що утворюють білок. Засади комп'ютерного моделювання молекулярних структур методами молекулярної динаміки та квантово-механічними методами. Білок-білкові взаємодії (докінг). Дизайн білка з заданими властивостями.	0.5		
Самостійна робота:				
9	Робота з інтернет ресурсами: Swiss-Prot – амінокислотна послідовність білка; GenBank – нуклеотидна послідовність мРНК, що кодує білок; UniGene – відомості про ген (назва, хромосомна локалізація), та аналогічні білки інших організмів.			28
10	Основні інструменти біоінформатики.			14
ВСЬОГО:		2	2	84

Загальний обсяг 90 год., в тому числі:

Лекцій – 2 год.

Практичні роботи – 2 год.

Консультації – 2 год.

Самостійна робота – 84 год.

9. Рекомендовані джерела:

Основні: (Базові)

1. Michael Sundstrom, Martin Norin Structural Genomics and High Throughput Structural Biology. - 2005, P. 304.
2. Оглобля О.В., Мірошніченко М.С., Костерін С.О. Комп'ютерне моделювання в біології, – Київ: Азбука, 2012, 120 с.
3. А.В. Сиволюб Молекулярна біологія. - К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2008, 384 с.
4. Леск А. Введение в биоинформатику. – М.: Бином, 2013.
5. Martin Karplus Guide to Biomolecular Simulations (Focus on Structural Biology). - 2005, P. 224.
6. Xiong J. Essential bioinformatics. – Cambridge, UK: Cambridge University Press, 2006.
7. Pevsner J. Bioinformatics and Functional Genomics. – Wiley-Blackwell, 2009.
Режим доступу: <http://www.bioinfbook.org>.

Додаткові:

1. Игнасимуту С. Основы биоинформатики. - Ижевск: РХД, 2007. - 320 с.
2. Одинець К.О., Івахно С.С., Ковальський Д.Б., Токовенко Б.Т., Корнелюк О.І. Структурна біоінформатика в постгеномну еру // Біополімери і клітина. – 2004. - 20, №1-2. - С. 78-91.
3. Прилуцький Ю.І., Оглобля О.В., Склярів Ю.П., Богуцька К.І. Математичні моделі в біології // Методичний посібник для студентів біологічного факультету, - К: ВПЦ КУ, 2002, 64 с.
4. Meyer E.F., Swanson S.M., Williams J.A. Molecular modeling and drug design // Pharmacology & Therapeutics. – 2000. – 85. - P. 113-121.

Інтернет-ресурси:

1. Віртуальна лабораторія MolDynGrid
Режим доступу: <http://moldyngrid.org/main.php>.
2. Пошукові системи PubMed – Gene, Protein, Structure. [Електронний ресурс]
Режим доступу: <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed>.
3. PubMed Quick Start Guide [Електронний ресурс] Режим доступу:
http://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK3827/#pubmedhelp.PubMed_Quick_Start
4. Ресурси National Center for Biotechnology Information (NCBI): BLAST, Bookshelf, Gene, Genome, Nucleotide, OMIM, Protein, PubChem, PubMed, PubMed Central, SNP. [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://www.ncbi.nlm.nih.gov>.
5. Лекційні матеріали до загального курсу «Фізичні методи в біології» [Електронний ресурс]. – 2011. – Режим доступу: <http://www.biol.univ.kiev.ua>.
6. Ресурси Європейського Інституту Біоінформатики: Nucleotide and Protein sequence searching, Multiple Sequence Alignment, Pairwise Sequence Alignments,

- Protein Functional Analysis, Functional Genomics Tools, Molecular structural analysis, Scientific literature text mining, Sequence Translation. [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://www.ebi.ac.uk/>.
7. Банк даних нуклеїнових кислот. [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://ndbserver.rutgers.edu/>.
 8. Структура і функція білків UniProt. [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://www.uniprot.org>.
 9. Ресурси SIB Bioinformatics Resource Portal: Proteomics, Genomics, Structural bioinformatics, Systems biology, Phylogeny/evolution, Population genetics, Transcriptomics, Biophysics, Imaging, IT infrastructure, Drug design. [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://expasy.org>.
 10. Банк даних білків (Protein Data Bank, PDB). [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://www.pdb.org/pdb/home/home.do>.
 11. Банк даних геномів Genomes OnLine Database. [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://www.genomesonline.org/cgi-bin/GOLD/index.cgi>.
 12. База даних генів і геномів Kyoto Encyclopedia of Genes and Genomes (KEGG). [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://www.genome.jp/kegg/>.
 13. Вирівнювання послідовностей ClustalW2. [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://www.ebi.ac.uk/Tools/msa/clustalw2>.
 14. Сервер для порівняльного моделювання білків SWISS-MODEL. [Електронний ресурс] Режим доступу: http://swissmodel.expasy.org/workspace/index.php?func=show_workspace.
 15. Візуалізація і 3D моделювання біомолекул VMD. [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://www.ks.uiuc.edu/Development/Download/download.cgi?PackageName=VMD>.
 16. Симуляція молекулярної динаміки Molecular Dynamics Simulator (NAMD). [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://www.ks.uiuc.edu/Research/namd>.
 17. Аналіз білків, мутацій, кутів та відстаней між атомами, інтерактивна графіка Swiss-PdbViewer. [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://spdbv.vital-it.ch>.
 18. Візуалізація і аналіз молекулярних структур MGLTools. [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://mgltools.scripps.edu>.
 19. Молекулярний докінг AutoDockTools. [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://autodock.scripps.edu/resources/adt>.
 20. Молекулярна динаміка Gromacs. [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://www.gromacs.org/>.
 21. Віртуальна лабораторія біоінформатики, системної біології і розробки лікарських препаратів з використанням комп'ютерних технологій Virtual Labs at Amrita. [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://amrita.vlab.co.in/index.php?sub=3>.